

Folkhälsomyndigheten

Stöd för dialogen efter kontrollköpet

När vi i fortsättningen talar om varan/varorna menar vi någon eller några av produkterna folköl, tobaksvaror, tobaksfria nikotinprodukter, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare.

Resultat av kontrollköpet

Kommunen ska snarast underrätta näringsidkaren om att ett kontrollköp har genomförts för att kontrollera försäljningsställets rutiner för ålderskontroll.

Kontrollköpet ska ha genomförts av en person som ser ung ut men som har fyllt 18 år.

Kommunen bör gå igenom resultatet från kontrollköpet med kontrollköparen. Det kan exempelvis presenteras utifrån de här punkterna:

- Säljaren frågade efter legitimation och nekade köp eftersom legitimation inte kunde uppvisas.
- Säljaren frågade inte efter legitimation och tillät köp.
- Säljaren frågade efter legitimation, men tillät köp fastän legitimation inte kunde uppvisas.

För exempel på hur resultatet av ett kontrollköp kan formuleras, se stödmallen ”Underrättelse till näringsidkare om genomfört kontrollköp av tobaks- och nikotinprodukter”.

Skyldigheten att förvissa sig om att köparen har fyllt 18 år

Varorna får inte säljas eller lämnas ut till någon som inte har fyllt 18 år. Enligt alkohollagen, lagen om tobak och liknande produkter samt lagen om tobaksfria nikotinprodukter ska den som säljer eller lämnar ut varorna förvissa sig om att kunden har uppnått nämnda ålder.

Det enklaste sättet att förvissa sig om att kunden har fyllt 18 år är att begära legitimation. Om det inte går att förvissa sig om att köparen har fyllt 18 år får man inte sälja eller lämna ut varan till kunden.

Det personliga straffansvaret

Att inte begära legitimation kan medföra att försäljning sker till någon som är under 18 år, vilket är straffbart enligt 11 kap. 9 § alkohollagen, 10 kap. 2 och 4 §§ lagen om tobak och liknande produkter samt 45 § lag om tobaksfria nikotinprodukter.

Det är den som säljer eller lämnar ut varan som personligen är ansvarig för att ingen under 18 år får köpa varorna. Den som säljer eller lämnar ut varorna till någon som inte har fyllt 18 år, kan dömas till böter eller fängelse upp till sex månader.

Varför finns det en åldersgräns?

Kommunen kan exempelvis använda de här argumenten för åldersgränsen:

- Varorna är beroendeframkallande och medför hälsorisker.
- Åldersgränsen begränsar tillgängligheten och förhindrar att barn och unga börjar använda varorna tidigt i livet.

Användningen av e-cigarettor och nikotinsnus ökar bland unga. Samtidigt är det fortfarande många unga som använder tobak. Barn och unga under uppväxttiden är extra känsliga, och det är ofta i ung ålder som ett beroende utvecklas. Att minska tillgängligheten och efterfrågan på tobaks- och nikotinprodukter är därför viktigt för att öka skyddet för barn och unga.

Även bruk av alkohol behöver förebyggas bland unga som ju är mer känsliga för alkoholens skadeverkningar än vuxna. Alkoholkonsumtion är den riskfaktor som bidrar mest till sjukdomsburden i åldersgruppen 15–19 år. Alkoholkonsumtion bland unga kan leda till ökad risk för exempelvis skador, våld och alkoholproblem i vuxen ålder.

Faktaunderlag i form av statistik kan vara användbart. Sådan statistik kan exempelvis bestå av resultat från tidigare kontrollköp, antal ungdomar under 18 år som använder varorna, och uppgifter om hur många ungdomar som själva köper varorna.

Det kan vara relevant att använda Indikatorlabbet inför ett kontrollköp. Indikatorlabbet är en statistikdatabas på Folkhälsomyndighetens webbplats där utvecklingen inom alkohol, narkotika, dopning och tobak kan följas genom ett stort antal indikatorer. I denna databas kan kommunen bland annat ta fram uppgifter om antal detaljhandlare av folköl, genomförda kontrollköp, annan tillsyn och samverkan.

Svårigheter att bedöma om en kund fyllt 18 år

Det är svårt att enbart genom utseendet bedöma en ungs ålder. Ett sätt att försäkra sig om att en person fyllt 18 år är att begära legitimation av alla som ser ut att vara under 25 år. Det är viktigt att försäljningsstället har fungerande rutiner för att hantera kravet på att förvissa sig om att kunden har fyllt 18 år.

Möjlighet att ta upp problem

Näringsidkaren bör få möjlighet att ta upp eventuella problem med att uppfylla kravet att förvissa sig om att kunden har fyllt 18 år samt få dela med sig av erfarenheter på området.

Försäljningsställets rutiner för ålderskontroll

- Vad har man för rutiner?
- Finns det tekniska hjälpmedel?

Egenkontrollprogram

Försäljningsställets egenkontrollprogram bör diskuteras i dialogen med näringsidkaren.

Näringsidkarens ansvar för stöd och information

Kommunen bör diskutera näringsidkarens ansvar för stöd och information till personalen om försäljning av varorna.

Vill du ha mer stöd och information, vänligen besök Folkhälsomyndighetens webbplats:

[Information om kontrollköp för folköl, tobaks- och nikotinprodukter](#)

Föreskrifter och allmänna råd om kontrollköp

Exemplen i det här dokumentet utgår från den konsoliderade versionen av FoHMFS 2025:1:

[Föreskrifter och allmänna råd om kontrollköp av folköl, tobaksvaror, elektroniska cigaretter och påfyllningsbehållare](#)